

Doktor ohjeshoidmine, mister minnalaskmine

Katrin Ruus. Prügimaja Dionysos. Puänt, 2024. 216 lk.

Katrin Ruusi novellikogu „Prügimaja Dionysos” on vastu võetud suure sümpaatiaga. Asi pole ainult selles, et Ruus on saanud Tuglase novelliauhinna ja raamat oli Alveri debüüdi-preemia nominent – samavõrra kui ametlikult fikseeritud retseptisioon torkavad silma kiitvad sotsiaal-meediahüüatused ja blogipostitused. Vilja Kiisleri provokatiivne isikulooline arvustus¹ mängib tõsiasja peale, et autor äratav inimesena kollast huvi, aga mõjub ikkagi kentsakalt meeldivana. Ju kallutab seegi teose vastuvõttu.

Minule jätab raamat samuti sümpaatse mulje, tundub aga ikkagi ebaühtlane, nii nagu pika aja jooksul kogunenud tekstidest moodustatud kogumikud seda sageli on. Siin leidub tõsise pretensiooniga novelle, anekdoote, lapsepõlvemälestusi – kõik omal moel toredad, aga kokku kaunis segane kompott. Nii võiks peaaegu leppida isegi kogu lõppu lisatud Toomas Raudami looga, mis on mitu kriitikut hämmelduma pannud. Samal ajal saab igaüks valida, mis just talle meeldib.

Kõige kuulsam novell on küllap Tuglase auhinna saanud „Teraslind”. Kohaliku kirjanduse kontekstis astub see lugu Maarja Kangro jälgedes. Erinevalt Kangrost on Ruus küll ennast feministlikust mõttest distantseerinud,² ühtlasi on mõni arvustaja

rõõmustanud, et autor on päästetud (*sic!*) „kummitavast, hetkel kirjanduses domineerivast halemeelsest egomaniakaalsest feminismist”.³ Mina ei oleks selles pääsemises nii kindel – feministide käed on pikad, naisõiguslikuks tõlgenduseks on võimalust küll ja veel. „Teraslinnu” peategelane on naine, kes suhteliselt registreerival viisil laseb peast läbi oma seksuaalse ajaloo, selle käigus mehi jõuliselt objektistades. Tegelasel on hea, üpris must huumorimeel. Seksuaalsus asetatakse sageli kontrasti millegi eriti olmelise või muidu sobimatuga, nii et hajub igasugune romantiline udu: näiteks võrreldakse suuseksi tegevast meest koeraga või kirjeldatakse günekoloogi, kelle nina patsiendi jalge vahel askeldades heinaallergiast tilgub.

Kokkuvõttes on see kõik lausa liiga ilus, puänteeritud ja feministlikult kontseptuaalne. Sveta Grigorjeva nimetabki lugu moodsa aja muinasjutuks.⁴ Mehed osutuvad täiesti mõttetuks ja naine saab üheks lennuki, teraslinnuga, mille vibratsioon maandumise ajal viib ta esimest korda elus orgasmini. Leevendust toob kahtlus, et äkki on see juba mitmenda tasandi iroonia n-ö seksuaalselt vabastavate narratiivide suhtes. Nii palju tuleb robinal üksteise otsa neid julgeid ja jaburaid sugulisi stsenaariume. Lõpuks pole peategelane isegi kindel, kas ta võis olla koeraga vahekorras või ei: „Ehk oli see siiski unes, eelmises elus, ja ta ei olnud oma koera lapsena ära kasutanud. Koer oleks ju rünnanud. Oleks ju?” (Lk 30)

Ositi samalaadne on kogumiku nimilooks ülendatud „Prügimaja Dionysos”, kuigi seksi suhtutakse seal teisiti („Ma

¹ V. Kiisler, Tegova naine. – Looming 2024, nr 10, lk 1424–1426.

² P. Kormašov, Katrin Ruus: ma ei tegele naisküsimega, mind huvitab inimene. – Eesti Ekspress. Areen 20. XI 2024, lk 49.

³ T. Raudam, Otsing valgusringis: Purjutaja ja pimeduse tõde. – Postimees 26. X 2024. <https://kultuur.postimees.ee/8121828/otsing-valgusringis-purjutaja-ja-pimeduse-tode>

⁴ S. Grigorjeva, Katrin Ruusi debüüt on pagana hea! – Eesti Ekspress. Areen 27. XI 2024, lk 57.

olen vana, haige, abielus ja ei taha kallistada", lk 169). Taas meenutab Kangrot see, et peategelane vibab kusagil karikatuurini viidud ülbiku ja ägedalt tugeva naise vahel. Kiisleri meelest on „Prügimaja Dionysose" minajutustaja koguni „polkovniku lese tüüpi naisterahvas".⁵ Selle peale poleks ma ise tulnud: mulle näib minajutustaja julgus pigem teeseldud või iroonilise bravuurina, pealegi väljendab ta seda peamiselt sisimas. Küll torkas silma, et mitmes loos visandatakse tegelane mingi ebameeldiva omaduse või teo kaudu. Hea näide on avalugu „Fantoom", mille hakatuseks püüab minategelane telefonitsi vanaema käest pangalaenu tagatiseks korterit välja rääkida: „Mida see vanaema siis veel mõtleb, kas ta päriselt ka ütleb mulle ei, see ei ole võimalik. Oma ainuke lapselaps. Peaasi et ta nüüd emale ei helistaks, siis on totaalne jama lahti." (Lk 9) Teistes lugudes võib välja tulla, et jutustaja on oma armsamat petnud (lk 35) või on ta krooniline valetaja (lk 53). Naispeategelane, kes esiteks niiviisi küsitavalt käitub ja teiseks seda must valgel tunnistab, nügib samuti kirjanduslike soorollide piire.

Muide, nagu paljud Kangro novellidki, kujutavad nii „Teraslind" kui ka „Prügimaja Dionysos" naist üksi reisil viibimas. Lähedasi olukordi leidub veel: „Kohinas" ollakse reisil paarina, kuid autor laseb mehel rannatoolis uinuda, et naine saaks teda segamatult silmitseda ja oma mõtted voolama lasta; „Jaan Krossi kirjutamata loos" lukustatakse end maailma eest hotellituppa. Paistab, et just sellised süžeed annavad tegelasele võimaluse olla ise, olla inimene, olla kas või ebameeldiv ja oma ebameeldivuse üle järele mõelda. Kui naine ei tegele pidevalt argipäevase asjatamise, laste, majapidamise, suhetega, siis mõjubki tulemus natuke nii-öelda imelikult ja võõrikult. Suhetega Ruusi teoses õieti tegel-

dakse küll – seda on peetud lausa raamatu peateemaks –, aga ennekõike iseenese otsimisega nende suhete keskel. Partnerid on pigem peeglid, millelt peategelane vaatab iseennast; see kulmineerubki eneseküllas „Teraslinnus".

Teistpidi kummitavad arginaiselikkuse motiivid kusagil taustal siiski. Kahes loos on möödaminnes esitatud täiusliku väikekodanliku tuumikpere visand, kas veel teostamata unistusena (lk 13) või juba läbikukkumisena: „Ma ei vii midagi lõpuni, aju on kehva, füüsis on kehva, väljanägemine on halb, kodu ei ole, labradori ei ole, autot ei ole, mullivanni ei ole" (lk 57). On vaid türa ja tühi hing, võiks peategelane jätkata, kui sootunnused lubaksid.

Tähelepanu on pälvinud lugu „Armastus pärast", mis osales armastusjuttude konkursil, sai konkursikogumiku nimilooks⁶ ja võeti „Eesti novelli 2022" valikusse. Selle loo juures on tore, et teatavaid kirjutustehnikaid (mitmemõttelised numbrid, mis tähistavad vaheldumisi vanust ja kaalu) kombineeritakse isiklike teemadega. Isa surm on korduv motiiv, mis käib läbi ka kogumiku teistest lugudest. Minule meeldibki Ruusi kirjutuses ehk kõige rohkem isiklike mälestuste kiht, eriti lapsepõlvlood. Jutus „Dr Mehikoorma, Mr Puhtaleiva" kirjeldatakse lapsepõlvesuvisid, millest pool veedeti isapoolsete vanavanemate juures, kus kõik oli ideaalses, kuigi kaunis jäigas korras, teine pool jällegi emapoolsete vanavanemate juures, kus esines vägivalda, mitmenaisepidamist ja vaarikausse. Mehikoormat ja Puhtaleivat lahutab 70 kilomeetrit, aga Ruusi loos on kerge kujutleda, kuidas peategelane risteel seistes teab, et siitsamast paremale keerates valib ta korra, vasakule keerates aga kaose, mõlemad omaenda plusside ja miinustega. Sarnased meenutused vana-

⁵ V. Kiisler, Tegova naine, lk 1425.

⁶ Armastus pärast ja teisi lugusid. Tallinn: Puänt, 2021.

emast-vanaisast on olulisel kohal „Jaan Krossi kirjutamata loos”, kus need põimuvad peategelase pideva hirmuga midagi ära unustada ja kedagi alt vedada, samuti looga „kellestki” tasakaalutust kirjanikust. Kolm plaani lähevad omavahel kohati tüütult segi, aga ehk just sellepärast sööb lugu end ajukäärudesse. Lapsepõlvemälestused teebki veetlevaks võimalus jälgida, kuidas kõigist imelikest noorusmõjudest kokku kasvab ainulaadne inimene.

Tegelikult muidugi lõpuni teada ei saa, kuidas siis. Aga konstruktiivsuse ja destruktivsuse, kõige ohjes hoidmise ja lappama laskmise vaheline pinge näib Ruusi lugudes tuntav senimaani. Kiisler on selle allikaid otsinud muu hulgas kontrastist autori füüsilise kuju ja juttude peategelaste käitumisviisi vahel, teatades lapsesuiselt: „Kui Ruus nii palju jook, nagu ta räägib, siis ei näeks ta 42-aastasena oma tegelikust vanusest kümme aastat noorem välja, see ei oleks lihtsalt võimalik.”⁷ See on veenvalt häbematu märkus, aga tahaks loota, et pinge on tegelikult olemas tekstis endas ning paistab välja ka ilma autori nooruslikku välimust nägemata. Peale Mehikoorma ja Puhtaleiva satuvad vastakuti veel tegelaste haprus ja tasakaalutus ning lõbus enesekindel jutustamislaad. Sageli tunduvad inimesed – ka minajutustajad – Ruusi lugudes olevat lausa kokkukukkumise, rebenemise äärel, ometi kommenteeritakse seda vabalt, julgelt, vaimukalt ja nagu distantsilt. See julge jutustusviis annab kogumikule ehk siiski oma ühtsuse, see pinge tekitab eredaid sähvatusi, mis raamatu lugejate meelde söövitavad, olgugi tervik mõne kriitiku meelest jõnkslik.

Kogus leidub veel mõni karikatuursem, anekdootlikum lugu. Näib, et neist paelub iga lugejat erinev. „*Big chill*’is” sattub tülpinud baarimees Tiks külla inimesena välja-

kannatamatu kuulsa kunstniku ateljeesse. Juuakse alkoholi, tellitakse prostituute ja ropendatakse volilt. Kiisler tunnustab seda lugu „obstsöönse sõnavara oskusliku kasutamise” eest,⁸ Grigorjeva tsiteerib teksti oma arvustuses pikalt. Urmas Vadi töö Tartu esitlusvestluses välja novelli „Lavastaja Emil Miljo elu ja töö”, kus kultuuritöötaja on täitnud (pseudo)tegevustega iga minuti oma päevast, tegemata selle käigus lõpuks midagi ära ja jõudes läbipõlemiseni. Minule meeldib enim hoopiski „Saun”, lugu malbest Raitsist, kes tunneb, et kõik võiks võtta parema suuna, kui tal õnnestuks ehitada enesele saun. Nagu läbi tiheda udu tajub Raits ainult aimamisi, kuidas elu temast mööda läheb ja kõik inimesed peale tema ümberringi romantilisi suhteid loovad, alates ekskallimatest ja sõpradest kuni Raitsi enda lihase emani välja. „Tõelises tundes” jällegi hakkab tubli pereema Marialiisa ühel ilusal päeval kainest peast käituma nagu raskes joores, seevastu kaine inimese moodi rääkida ja tegutseda suudab üksnes siis, kui on joonud suure hulga alkoholi. Meeldival kombel on aga ka need karikatuurid ositi ekstrapoleeritud iseenda pealt: Marialiisa olukord on eriti näitlikul kujul seesama, mida sisimas elavad läbi mitmed teised tegelased, ludri-meeste ja potentsiaalselt autorilähedaste minategelaste sisemonoloog võib olla väga sarnane. „Palun ei!” kisendab sisimas Tiks ebameeldivustega kohtudes (lk 197); „Ainult mitte seda,” sekundeerib talle „Prügimaja Dionysose” minajutustaja (lk 167).

Segas mind selles kogumikus veidi ainult üks asi, nimelt mitmes jutus esile tükiv Tartu-kitš – muidugi seepärast, et olen ise tolle provintsliku väikelinna elanik. On see Taaralinn ikka üks naljakas koht, kus juuakse ja peetakse kummalisi noorusaegade suhteid, lendavad ringi

⁷ V. Kiisler, Tegova naine, lk 1424.

⁸ Samas, lk 1426.

mustad linnud ja sünnib mehisheinsaarelik fantastiline realism („Rottmehed ja Tartu varesed”, „Tegova naine”). „Minu kõrval seisis keegi turske mees, puhvaikaga. Oli maikuu, aga riietus oli pigem stiili pärast. Tartu ikkagi.” (Lk 65–66) Ei, noh, loomulikult – Tartu ikkagi. Mingil hetkel tõmbab mõistlik inimene sellele kõigele joone alla ja kolib Harjumaale, et alustada seal asja-

likku päriselu. Nagu kirjanik esitlusel ilusti ära seletas, täpselt nii tegi ta ise. See juhtus aga vaevalt aastakest kümme tagasi, nii kiiresti loomulikult ei jõuagi kogemusi läbi kirjutada, materjal peab settima. Ootan huviga Ruusi Tallinna-üldistusi!

JOHANNA ROSS